

ZNANJE, STAV I PRAKSA ZDRAVSTVENIH DJELATNIKA O OBVEZONOM CIJEPLJENJU NA PODRUČJU HERCEGBOSANSKE ŽUPANIJE

Roberta Perković, Ante Medić, Ivan Vasilj
Sveučilište u Mostaru, Fakultet zdravstvenih studija

Rad je primljen: 25.10.2015.

Rad je revidiran: 30.10.2015.

Rad je prihvaćen: 2.11.2015.

SAŽETAK

UVOD: Cijepljenje je dokazano sredstvo za kontroliranje i eliminiranje životno ugrožavajući infektivnih bolesti, te se smatra najisplativijom zdravstvenom investicijom. Cilj ovog istraživanja je bio ispitati znanje, stav i praksu zdravstvenih djelatnika o obveznom cijepljenju na području Hercegbosanske županije.

ISPITANICI I METODE: Ispitanici u ovom istraživanju bili su doktori medicine i medicinske sestre/tehničari zaposleni u Županijskoj bolnici "Dr. fra Mihovil Sučić" i Domu zdravlja Livno. Podaci su prikupljeni tijekom studenog 2014. godine dobrovoljnim anonimnim ispunjavanjem posebno kreiranog Upitnika za ispitivanje znanja, stava i prakse zdravstvenih djelatnika o obveznom cijepljenju na području HBŽ.

REZULTATI: Pokazalo se da većina zdravstvenih djelatnika ima dobro znanje o obveznom cijepljenju. Većina zdravstvenih djelatnika ima pozitivne stavove prema obveznom cijepljenju. No, unatoč pozitivnim stavovima, zdravstveni djelatnici s područja HBŽ svojim praktičnim djelovanjem ne potkrepljuju svoje stavove, jer osim što ih je tek 60 % procijepljeno protiv hepatitisa B, uglavnom ne savjetuju cijepljenje, ne promoviraju koristi cijepljenja i ne educiraju se o ovoj temi.

ZAKLJUČAK: Znanje zdravstvenih djelatnika o obveznom cijepljenju na području Hercegbosanske županije je dovoljno, stavovi pozitivni, no izostaje praktično djelovanje.

Ključne riječi: Obvezno cijepljenje, zdravstveni djelatnici, znanje, stav, praksa

Osoba za razmjenu informacija:

Roberta Perković

Županijska bolnica "Dr. fra Mihovil Sučić" Livno

rperkovic73@gmail.com

UVOD

Cijepljenje je proces pri kojem osoba postaje imuna ili rezistentna na zaraznu bolest, obično aplikacijom cjepiva. Cjepivo stimulira imuni sustav tijela s ciljem da zaštiti osobu od moguće zaraze ili bolesti. Cijepljenje je dokazano sredstvo za kontroliranje i eliminiranje životno ugrožavajući infektivnih bolesti. Smatra se jednim od najvećih dostignuća javnog zdravstva i najisplativijom zdravstvenom investicijom (1). Ovisno o sustavu javnog zdravstva pojedine zemlje, cijepljenje je dobrovoljno u nekim, a obvezno u drugim zemljama. U zemljama gdje je cijepljenje obvezno, ono počinje u dječjoj dobi, odmah po rođenju (2). Bosna i Hercegovina je jedna od zemalja

u kojima je cijepljenje obvezno. Doneseni su zakoni koji cijepljenje nalažu, te pravilnici o načinima i uvjetima provođenja.

Cijepljenje nije obvezno u 18 zemalja Europske unije (EU). To su mahom gospodarstveno i demokratski razvijene zemlje. U zadnje vrijeme se često u medijima spominje da je unatoč tomu što je npr. u Švedskoj cjepivo neobavezno, ali preporučeno, procijepljenost stanovništva 99 %. U Švicarskoj je cijepljenje neobvezno još od 1970., a novi zakon o zdravstvenoj zaštiti predviđa obvezno cijepljenje eventualno samo za zdravstvene djelatnike.

Pokazalo se da je u zemljama EU u kojima cijepljenje nije obvezno nego samo preporučeno ipak

efektivan program promocije cijepljenja (3). Iznimno je važno da sva djeca budu procijepljena, jer je time posredno zaštićena cijela zajednica, posebno jedinke koje nisu cijepljene zbog dobi ili zbog osnovne bolesti. Stopa procijepljenosti zajednice posebno dolazi do izražaja kod brzine ograničavanja širenja moguće epidemije (4). Kao i svaki drugi lijek, cjepivo može izazvati neželjene reakcije. Važna je preva-ga korisnosti cjepiva nad rizikom od razvoja bolesti protiv kojih se cijepi (3).

Zdravstveni djelatnici i osobe uposlene u zdravstvenim ustanovama su zakonski obvezne biti pod sustavom zdravstvene zaštite u cilju zaštite sebe i svoje obitelji, kolega i pacijenata. Posebice se to odnosi na one djelatnike koji imaju visok profesionalni rizik. Svaka zdravstvena ustanova i nosilac privatne prakse dužni su osigurati sanitarne i druge uvjete i provesti odgovarajuće sanitarno-tehničke, higijenske, organizacijske i druge mjere za zaštitu od širenja zaraze unutar zdravstvene ustanove odnosno ordinacije.

Cilj rada je bio ispitati znanje, stav i praksu zdravstvenih djelatnika na području Hercegbosanske županije o obveznom cijepljenju.

ISPITANICI I METODE

Ispitanici

Ispitanici u ovom istraživanju bili su doktori medicine i medicinske sestre/tehničari, njih 100 zaposlenih u Županijskoj bolnici "Dr. fra Mihovil Sučić" i Domu zdravlja Livno. Dakle, radi se o zdravstvenim djelatnicima koji su odabrani kao ciljna skupina u ovom istraživanju jer su tijekom školovanja, kao i tijekom rada upoznati sa cijepljenjem, educirani o prednostima i nedostacima cijepljenja, kao i zakonima vezanim za obvezno cijepljenje. Pored znanja, istraživao se i njihov stav i praksa vezana za obvezno cijepljenje, jer svojim znanjem i iskustvom prednjače u odnosu na opću populaciju.

Podaci su prikupljeni tijekom studenog 2014. godine dobrovoljnim, anonimnim ispunjavanjem Upitnika za ispitivanje znanja, stava i prakse zdravstvenih djelatnika o obveznom cijepljenju na području HBŽ.

Metode

U istraživanju je korišten posebno kreiran Upitnik za ispitivanje znanja, stava i prakse zdravstvenih djelatnika o obveznom cijepljenju. Upitnik sadrži minimalne setove pitanja koja omogućavaju uvid u:

1. osnovne podatke o ispitanicima: a) znanje, b) stav i c) praksu ispitanika o obveznom cijepljenju.
2. osnovni podaci o ispitanicima - pitanja se odnose na dob ispitanika, spol, zanimanje/školsku spremu, radno mjesto.
3. znanje se procijenilo na osnovu pitanja o poznavanju sheme cijepljenja protiv hepatitisa B, o obvezi cijepljenja protiv virusa bjesnoće, poznavanju da li se istovremeno novorođenče cijepi protiv tuberkuloze i hepatitisa B, te o načinu aplikacije cjepiva.
4. stav se procijenio na osnovu pitanja o sigurnosti i koristi cjepiva korištenih u BiH, informiranosti roditelja o cjepivima, mišljenju o cijepljenju djece kao obvezi, te o mogućem postojanju veze između cijepljenja djece i porasta raznih neuroloških i autoimunih poremećaja.
5. praksa se procijenila na osnovu pitanja o procijepljenosti ispitanika protiv hepatitisa B, prakse savjetovanja cijepljenja, promocije koristi cijepljenja te educiranosti o cijepljenju.

Statistička analiza

Za obradu i analizu podataka dobivenih Upitnikom u ovom istraživanju korišten je programski sustav SPSS for Windows (inačica 20.0, SPSS Inc, Chicago, Illinois, SAD). Obzirom da se u upitniku nalaze pitanja čiji odgovori su izraženi na nominalnoj skali, te se ne može računati aritmetička sredina, raspršenja i sl., rezultati su prikazivani u postocima za svako pojedino pitanje. Statistička značajnost razlika u danim odgovorima prema spolu, zanimanju i ustanovi u kojoj zaposlenik radi kao nezavisnim varijablama testirana je hi-kvadrat testom za velike nezavisne uzorke odnosno Mann-Whitneyevim testom. Stupanj sigurnosti računao se na razini 95 %, tj. uz rizik od pogreške 5 %, te na razini 99 %, tj. uz rizik od pogreške 1 % (5, 6).

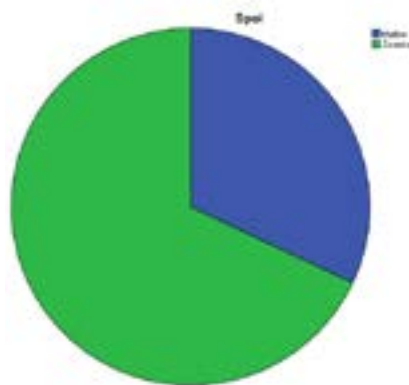
REZULTATI

Istraživanje je provedeno na uzorku od 100 ispitanika, zdravstvenih djelatnika s područja HBŽ. Raspon dobi ispitanika je 43 godine, a prosječna dob 42 godine i 6 mjeseci (Tablica 1).

Tablica 1. Sastav uzorka N=100 prema dobi

	N	Raspon	Minimum	Maximum	Aritmetička sredina	Standardna devijacija
Dob	100	43	20	63	42,50	10,361

Najmlađi ispitanik imao je 20, a najstariji 63 godine. Prosječna dob liječnika je 42,23, a medicinskih sestara/tehničara 42,59 godina. Pri tome je raspršenije veće među liječnicima (SD=13,155;) nego među medicinskim sestrama/tehničarima (SD=9,288). Korištenjem t-testa zaključilo se da se liječnici i medicinske sestre/tehničari u uzorku ne razlikuju statistički značajno prema dobi ($t=-0,153$, $df=98$, $p>0,05$). Za uspoređivanje omjera muškaraca i žena korišten je hi-kvadrat (χ^2) test, te je utvrđeno da se broj muškaraca i žena u uzorku statistički značajno razlikuje ($\chi^2=12,96$; $df=1$; $p<0,01$), tj. u uzorku su bili značajno češći ispitanici ženskog spola i to 68 % žena i 32 % muškaraca.

Slika 1. Omjer u uzorku N=100 muškaraca i žena

Znatno veći udio ispitanika su medicinske sestre/tehničari, njih 74 %, a liječnika je 26 %. Usporedba uzorka vršena je također hi-kvadrat testom ($\chi^2=23,04$, $df=1$, $p<0,01$), koji govori da je statistički značajna razlika u uzorku između liječnika i medicinskih sestara/tehničara.

Od ukupnog broja ispitanika njih 72 % je zaposleno u Županijskoj bolnici "Dr. fra Mihovil Sučić", a tek 28 % u DZ Livno ($\chi^2=19,36$, $df=1$, $p<0,01$).

Znanje zdravstvenih djelatnika o obveznom cijepljenju

Većina ispitanika (69 %) znali su odgovoriti na pitanje o shemi cijepljenja protiv hepatitisa B; od toga je 77 % liječnika i 68 % medicinskih sestara/tehničara dalo točan odgovor. Nije pronađena značajna statistička razlika usporedbom odgovora po hi-kvadrat testu ($\chi^2=0,948$, $df=2$, $p>0,05$). Također većina ispitanika (75 %) točno navodi cijepljenje osoba izloženih virusu bjesnoće kao obvezno. Neparometrijski Mann-Whiteyev test je pokazao da nema statistički značajne razlike između liječnika i medicinskih sestara/tehničara pri odgovoru. Na treće pitanje o poznavanju načina cijepljenja novorođenčeta protiv tuberkuloze i hepatitisa B odgovorilo je 99 % ispitanika. Njih 81 % vjeruje da se novorođenče cijepi istovremeno protiv tuberkuloze i hepatitisa B, a 18 % ispitanika nije istog mišljenja. Hi-kvadrat test je pokazao da je ta razlika statistički značajna ($\chi^2=40,091$, $df=1$, $p<0,01$). Nema značajne statističke razlike u odgovorima na ovo pitanje između liječnika i medicinskih sestara/tehničara, između ispitanika različitog spola i ispitanika u Domu zdravlja Livno i Županijskoj bolnici (neparometrijski Mann-Whiteyev test). Na pitanje o načinu aplikacije cjepiva točan odgovor je dalo 90 % ispitanika. No iznenađuje da je među tih 90 % bilo čak 17 % navoda da se cjepivo ne smije aplicirati oralno, i to mahom medicinske sestre/tehničari.

Stavovi zdravstvenih djelatnika o obveznom cijepljenju

Zdravstveni djelatnici u ovom istraživanju uglavnom smatraju da su cjepiva korištena u FBiH sigurna, te da njihova primjena predstavlja veću korist od rizika-točnije njih 56 %. Četvrtina ih se ne slaže s ovom konstatacijom, te čak njih 19 % nema stav o sigurnosti cjepiva. Razlika u stavu liječnika spram medicinskih sestara/tehničara je statistički značajna ($\chi^2=4,159$, $df=2$, $p>0,05$), tj. 73 % liječnika i 28 % sestara smatra cjepiva sigurnim, dok se s tim ne slaže 15 % liječnika i 28 % sestara. Ne postoje statistički značajne razlike u odgovorima ispitanika različitih spolova, a ni pri usporedbi ispitanika zaposlenih u različitim ustanovama. Na pitanje o informiranosti

roditelja o cjepivima 81 % ispitanika je navelo da roditelji nisu dovoljno informirani; njih 12 % ne dijeli takvo mišljenje dok 7 % ispitanika nije imalo stava. Nisu postojale razlike u stavu na ovo pitanje između ispitanika različitog zanimanja, spola ili ustanove u kojoj rade (Mann-Whitneyev test). Zanimljivo je da čak 49 % zdravstvenih djelatnika smatra da cijepljenje treba biti preporučeno, a ne obvezno dok 39 % ispitanika misli suprotno. Bez stava o ovom pitanju bilo je 12 % ispitanika. Statistički značajnom pokazala se razlika u stavu između muškaraca i žena. Pri tom je 57,4 % žena smatralo da cjepivo treba biti preporučeno, dok je isto to smatralo tek 31,3 % muškaraca ($U=808.5$, $W=3154.5$, $Z=-2,279$; $p<0,05$). Postojanje veze između porasta raznih neuroloških i autoimunih poremećaja i cijepljenja navelo je 32 % ispitanika, dok njih 29 % nema stava i 37 % je smatralo da ne postoji negativna veza. Nije nađena statistički značajna razlika u iskazanom stavu kad se usporedio spol ($\chi^2=3,94$, $df=2$, $p>0,05$), zanimanje ($\chi^2=2,48$, $df=2$, $p>0,05$) ili ustanova u kojoj ispitanici rade ($\chi^2=0,87$, $df=2$, $p>0,05$).

Tablica 2. Odgovori ispitanika na pitanje „Mislite li da su roditelji dovoljno informirani o cjepivima?“. Rezultati izraženi kao frekvencija i postotak.

Mislite li da su roditelji dovoljno informirani o cjepivima?	Frekvencija	Postotak
DA	12	12,0
NE	81	81,0
Nemam stav	7	7,0
Ukupno	100	100,0

Praksa zdravstvenih djelatnika vezana za obvezno cijepljenje

Većina zdravstvenih djelatnika je cijepljena protiv hepatitisa B, njih 61 %, te postoji statistički značajna razlika između cijepljenih i necijepljenih ($\chi^2=4,84$, $df=1$, $p<0,05$). Spolne razlike nisu pronađene u praksi cijepljenja, kao ni razlike vezane za radno mjesto. Ipak, postojala je statistički značajna razlika između liječnika i sestara, i to da je 86 % liječnika cijepljeno protiv hepatitisa B, a broj sestara koje su cijepljene podjednak je broju necijepljenih. Praksa savjetovanja cijepljenja je češća kod ispitanica ženskog spola

tj. njih 62 % žena savjetuje cijepljenje, a tek 28 % muških ispitanika je savjetovalo cijepljenje.

Ispitanici u Županijskoj bolnici, kao i oni iz Doma zdravlja Livno podjednako promoviraju koristi cijepljenja. No zanimljivo je da čak 61 % ispitanika nije nikad promoviralo koristi cijepljenja, dok je to učinilo 38 % ispitanika. Na pitanje o sudjelovanju na edukaciji o cijepljenju potvrđan odgovor dalo je tek 18% ispitanika, dok čak njih 82 % nije nikada bilo na nikakvoj edukaciji o cijepljenju. Ta razlika je statistički značajna uz stupanj sigurnosti od 99 % ($\chi^2=40,96$, $df=1$, $p<0,01$). Mann-Whitneyev test je pokazao da je u odgovorima na ovo pitanje razlika između muškaraca i žena neznčajna, kao i radno mjesto ispitanika. Razlika između liječnika i sestara se pokazala statistički značajnom uz stupanj sigurnosti od 95 % tj. 34,6 % liječnika je bilo na edukaciji, a tek 12,2 % sestara.

RASPRAVA

Na temelju rezultata prvog dijela upitnika koji se odnosio na znanje zdravstvenih djelatnika o obveznom cijepljenju, možemo reći da je to znanje manjkavo. Nepoznavanje sheme cijepljenja moglo bi se opravdati različitom dobi ispitanika, a sheme cijepljenja se tijekom vremena mijenjaju. No, manje je bilo za očekivati da 25 % ispitanika nije znalo točan odgovor vezan za cijepljenje protiv bjesnoće. Ovo je vrlo važan podatak koji ukazuje na potrebu informiranja osoblja o sustavu zdravstvene zaštite, mjerama koje se provode u slučaju izbijanja epidemije, cijepljenju ugroženih skupina, skupina s visokim profesionalnim rizikom ili osoba koje mogu proširiti zarazu na veći broj ljudi zbog specifičnosti posla koji obavljaju (npr. obrazovno-odgojne ustanove). Naši ispitanici u zabrinjavajućem broju ne poznaju načine aplikacije cjepiva, njih gotovo četvrtina, što spada u bazična znanja koja su trebali steći tijekom školovanja. Ova informacija može biti značajna u smislu usavršavanja sustava obrazovanja. Da bismo znali što trebamo naučiti nove naraštaje, moramo znati što ne znaju.

Znatan je postotak zdravstvenih djelatnika koji o ovim važnim pitanjima u upitniku o stavovima uopće nemaju odgovor. Obzirom da se radi o

svojevrstnoj intelektualnoj eliti, do čijeg mišljenja se drži i čije mišljenje će se tražiti i uvažiti kad su u pitanju navedene teme, zabrinjavajuće je kolika je nezainteresiranost. Dolazeći u svom radu u kontakt s pacijentima zaključeno je da roditelji nisu dovoljno informirani o cjepivima, te bi bilo nužno provoditi edukaciju širih masa putem raspoloživih medija ili sl. Većina zdravstvenih djelatnika smatra da cijepljenje treba biti preporučeno, a ne obvezno. Najviše podijeljenih mišljenja je bilo oko veze cjepiva i porasta neuroloških i autoimunih poremećaja. Je li pitanje nespretno postavljeno ili je doista kontroverzno ostaje nepoznato. Sve gore spomenuto bilo bi potrebno istražiti u nekim narednim istraživanjima. Procijepljenost liječnika protiv hepatitisa B je veća u odnosu na procijepljenost sestara, pa bi bilo zanimljivo ispitati kakva je procijepljenost ovisno o radnom mjestu, tj. odjelu i izloženosti zarazama. Zdravstvene djelatnice češće savjetuju cijepljenje od svojih muških kolega što može imati podlogu u ženskoj lakoći ostvarivanja kontakata. Vrlo je zanimljivo da većina zdravstvenih djelatnika ne promovira koristi cijepljenja. Je li razlog u nedovoljnoj edukaciji ili možda skepsi spram farmaceutske industrije nije utvrđeno. I konačno, vrlo je poražavajuća i zabrinjavajuća stopa onih koji su bili na edukaciji o cijepljenju.

Uspoređujući dobivene rezultate sa rezultatima sličnog istraživanja provedenog u KBC Mostar, možemo zaključiti da su sukladni rezultati o stavu koji zdravstveni djelatnici imaju o informiranosti pacijenata o cjepivima, te ih također većina u oba istraživanja smatra da je zdravstvenim djelatnicima potrebna dodatna edukacija. U spomenutom istraživanju pronađena je značajna razlika u praksi liječnika koji češće promoviraju i savjetuju cijepljenje, dok su kod nas po tom pitanju pronađene samo spolne razlike (7).

ZAKLJUČCI

Većina zdravstvenih djelatnika ima dobro znanje o obveznom cijepljenju. Pokazalo se također da većina ispitanih ima i pozitivne stavove o cijepljenju. Unatoč tomu, zdravstveni djelatnici s područja HBŽ svojim praktičnim djelovanjem ne potkrepljuju svoje

stavove jer osim što ih je tek 61 % procijepljeno protiv hepatitisa B, uglavnom ne savjetuju cijepljenje, ne promoviraju cijepljenje i ne educiraju se o ovoj iznimno važnoj temi. Spol se pokazao kao nebitan faktor u većini pitanja za razliku od zanimanja ispitanika. Naime, statistički značajne razlike između liječnika i medicinskih sestara/tehničara pronađene su u učestalosti procijepljenosti protiv hepatitisa B i educiranosti liječnika i sestara o cijepljenju. Radno mjesto je također bilo irelevantan faktor u ovom istraživanju.

LITERATURA

- 1 World Health Organisation. Immunization. [Internet]. [ažurirano 2014, posjećeno 20.10.2015.] Dostupno na: <http://www.who.int/topics/immunization/en/>.
2. Imunološki zavod. Zdravstveni savjetnik – često postavljena pitanja. [Internet]. [ažurirano 2010., posjećeno 01.10.2015.]. Dostupno na: <http://www.imz.hr/zdravstvenisavjetnik.php>.
3. Haverkate M, D'Ancona F, Giambi C, Johansen K, Lopalco PL, Cozza V, Appelgren E. Mandatory and recommended vaccination in the EU, Iceland and Norway: results of the VENICE 2010 survey on the ways of implementing national vaccination programmes. *Euro Surveill*. [Internet]. 2012;17:201-83. [posjećeno 20.10.2015.]. Dostupno na: <http://www.eurosurveillance.org/ViewArticle.aspx?ArticleId=20183>.
4. Wikipedia. Vaccination policy. [Internet]. [ažurirano 2014, citirano 20.10.2015.] Dostupno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Vaccination_policy.
5. Petz B. Osnovne statističke metode za nematematičare, 4. izd. Jastrebarsko: Naklada Slap. 2002.
6. Pallant J. SPSS priručnik za preživljavanje. Beograd: Mikro knjiga. 2009.
7. Mimica I. Znanje, stav i praksa zdravstvenih djelatnika o cijepljenju zdravstvenih djelatnika protiv influence u Sveučilišnoj kliničkoj bolnici Mostar. Diplomski rad. Mostar: Sveučilište u Mostaru, Medicinski fakultet. 2014.

KNOWLEDGE, ATTITUDES AND PRACTICES OF HEALTH CARE PROFESSIONALS ABOUT MANDATORY VACCINATION IN THE AREA OF HERZEG-BOSNIA COUNTY

Roberta Perković, Ante Medić, Ivan Vasilj
University of Mostar, Faculty of Health Studies

ABSTRACT

INTRODUCTION: Vaccination is a proven tool for controlling and eliminating of life-threatening infectious diseases, and is considered to be the most cost-effective health investment. The aim of this study was to examine the knowledge, attitude and practice of health care professionals on the mandatory vaccinations in the area of HBC.

SUBJECTS AND METHODS: The subjects in this study were medical doctors and nurses / technicians working in the County Hospital “Dr. Fr. Mihovil Sučić “ and Health Center Livno. Data were collected during November 2014, by voluntary, anonymously completed and specially created questionnaire for the survey of knowledge, attitude and practice of health care professionals on the mandatory vaccinations in the area of HBC.

RESULTS: It was shown that most health professionals have good knowledge about mandatory vaccinations. Most health professionals have a positive attitude towards mandatory vaccinations. However, despite positive attitudes, health workers from HBC area with their practical actions do not support their views, because in addition only 60% of them is vaccinated against hepatitis B, and mainly do not advise vaccination, do not promote vaccination and are not educated about this topic.

CONCLUSION: The knowledge of health care professionals on the mandatory vaccinations in the area of HBC is enough, attitudes are positive, but there is no practical activity.

Keywords: Mandatory vaccination, health professionals, knowledge, attitude, practice

Correspondence:

Roberta Perković

County Hospital “Dr. Fr. Mihovil Sučić “

rperkovic73@gmail.com